

AGATA WALCZAK-NIEWIADOMSKA  
Katedra Informatologii i Bibliologii, Uniwersytet Łódzki  
ORCID 0000-0002-9292-1805

ZESZYTY  
KALISKIEGO TOWARZYSTWA  
PRZYJACIÓŁ NAUK NR 22  
W KRĘGU BADAŃ  
REGIONALNYCH  
KALISZ 2022  
ISSN 1426-6547

## ŁUDZIE NA ŁAMACH „GAZETY KALISKIEJ” – PRZYCZYNEK DO BADAŃ BIOGRAFICZNYCH KALISZA I REGIONU

Rola prasy jako źródła historycznego była wielokrotnie podkreślana przez najbardziej znanych badaczy tego obszaru (m.in. Jerzego Myślińskiego, Jerzego Łojka, Bożenę Krzywobłocką)<sup>1</sup>. Od czasów monumentalnych badań nad czasopiśmiennictwem polskim przez nich prowadzonych powstało wiele opracowań skupiających uwagę na prasie prowincjonalnej, wypełniając tym samym lukę w prasoznawstwie mniejszych ośrodków na terenie trzech zaborów<sup>2</sup>. Codzienna prasa informacyjna była do lat 20. XX wieku jedynym uniwersalnym środkiem masowego przekazu obok książek, broszur itp. Umiejscowienie gazety w konkretnym środowisku lokalnym sprawiało, że na jej łamach ukazywano fakty i wydarzenia o znaczeniu istotnym dla danej społeczności. Dzięki temu do dziś pisma XIX wieku, zwłaszcza te o ogólnoinformacyjnym charakterze, stanowią bezcenne źródło wiadomości o realiach życia codziennego. Celem niniejszego artykułu jest przypomnienie, jak wielką rolę w społeczności Kalisza odgrywał jeden z najdłużej ukazujących się w tym mieście periodyków – „Gazeta Kaliska”, a także jaką szansę analiza jego zawartości nadal daje historykom regionu (szczególnie w kontekście badań biograficznych).

---

<sup>1</sup> Jerzy Myśliński, „Uwagi o prasie polskiej przełomu XIX i XX w. jako źródle historycznym”, *Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego* 14/1 (1974): 5-26; Jerzy Łojek, *Prasa polska w latach 1864-1918* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1976), 95; Bożena Krzywobłocka, „Prasa jako źródło historyczne”, *Kwartalnik Prasoznawczy* 3 (1957): 38-51.

<sup>2</sup> M.in. Krzysztof Walczak, *Czasopisma kaliskie XIX i początków XX w.: studium bibliologiczne* (Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2005); Daniel Warzocha, *Czasopiśmiennictwo piotrkowskie w latach 1867-1915* (Piotrków Trybunalski: Towarzystwo Przyjaciół Piotrkowa Trybunalskiego, 2007); Grażyna Woźny, „Czasopiśmiennictwo Ropczyc w latach Drugiej Rzeczypospolitej”, *Rocznik Historii Prasy Polskiej* 20/1 (2017): 5-41.

Tradycje czasopiśmiennictwa w Kaliszu sięgają początków XIX wieku, kiedy to w 1805 r. zaczęto wydawać „Kronikę miasta Kalisz”. W ciągu następnego dziesięciolecia na rynku prasowym pojawiło się kilka innych tytułów, m.in. „Dziennik Departamentu Kaliskiego” (1808-1816) ze swoimi kontynuacjami – „Dziennikiem Urzędowym Województwa Kaliskiego” (1817-1837) oraz „Dziennikiem Urzędowym Guberni Kaliskiej” (1837-1844), ponadto „Dziennik Wielkopolski” (1830-1831), „Kaliszanin” (1870-1892) i w końcu „Gazeta Kaliska” (1893-1939), którą zaliczono po wielu latach do najbogatszych informacyjnie pism prowincjonalnych w Królestwie Polskim<sup>3</sup>. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że model gazety prowincjonalnej, jaki reprezentowała „Gazeta Kaliska”, pochodził w dużej mierze od pisma „Kaliszanin”, wydawanego przez 23 lata przed powołaniem do życia „Gazety”. W pierwszej połowie XX wieku na terenie Kalisza, obok dominującej pod względem nakładu i tradycji „Gazety Kaliskiej”, wychodziły też inne pisma polskojęzyczne, m.in. „Kaliski Kurierak Robotniczy” (1904-1905), „Jutrzenka Kaliska” (1906-1907), „ABC Kaliskie” (1927-1937), „Echo Kaliskie Ilustrowane” (1933-1939), „Głos Kaliski” (1921-1927) i „Ziemia Kaliska” (1930-1932).

Dostępność wielu roczników „Gazety Kaliskiej” w wersji cyfrowej lub mikrofilmowej na terenie polskich instytucji nauki i kultury sprawiła, że na podstawie analizy zawartości powstało wiele prac naukowych i popularnonaukowych; skrupulatny przegląd jej numerów dostarczył wielu cennych informacji autorom opracowań historycznych, bibliologicznych, kulturoznawczych, a także z zakresu innych dyscyplin<sup>4</sup>. Na podstawie informacji publikowanych w piśmie powstały ciekawe opracowania i wykazy o charakterze pomocniczym dla badań historycznych i regionalnych, jak np. *Wsie regionu sieradzkiego*<sup>5</sup>. Szczegółowe

<sup>3</sup> Jerzy Łojek, *Prasa polska w latach 1864-1918* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1976), 95.

<sup>4</sup> M.in. Tomasz Figlus, Monika Cepil, „Zagadnienia społeczno-gospodarcze wsi w okolicach Szadku na łamach prasy kaliskiej w drugiej połowie XIX w. i na początku XX w.”, *Biuletyn Szadkowski* 21 (2021): 51-69; Danuta Wańka, „Kultura książki w Łodzi i regionie łódzkim w świetle „Gazety Kaliskiej” (1893-1914)”, w: *Ludzie i książki. Studia i szkice bibliologiczno-biograficzne. Księga pamiątkowa dedykowana Profesor Hannie Tadeusiewicz*, red. Ewa Andrysiak et al. (Łódź: Wydawnictwo Ibidem, 2011), 235-252; Andrzej Tomaszewicz, „Zapiski testamentowe i darowizny na cele dobroczynne w guberni kaliskiej 1865-1914”, *Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX wieku* 6 (2009): 79-122; Tenże, „Kaliskie Towarzystwo Dobroczynności”, *Przegląd Nauk Historycznych* 6/2 (2006): 105-142; Justyna Tomaszewska, „Życie kulturalne Zduńskiej Woli lat zaborów”, *Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX wieku* 10 (2012): 45-55; Witold Jarno, „Życie codzienne w garnizonie kaliskim w latach 1921-1939”, *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Historica* 102 (2018): 115-133; Ewa Andrysiak, „Publicystki i literatki na łamach «Gazety Kaliskiej» 1893-1914”, w: *Kobiety Polsce – Polska kobietom*, red. nauk. Agnieszka Chamera-Nowak (Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2022), 31-45.

<sup>5</sup> *Wsie regionu sieradzkiego* [online], tryb dostępu: <http://sieradzkiwsie.blogspot.com/2014/10/gazeta-kaliska.html> [dostęp z 16.12.2022].

badania nad zawartością tego periodyku prowadziła Danuta Wańka, dzięki której opublikowane zostały różnorodne materiały na podstawie przeprowadzonych kwerend<sup>6</sup>.

Pierwszy numer „Gazety Kaliskiej” ukazał się 1 października 1893 roku, do września 1898 wydawana była dwa razy w tygodniu – w środy i soboty, z podtytułem „Informacyjno-anonsowa”<sup>7</sup>. Następnie jako „pismo codzienne, polityczne i ekonomiczne” (podtytuł zmieniano jeszcze kilkakrotnie) wychodziła 6 razy w tygodniu (od 1901 r. 7 razy w tygodniu). Wydawcą był początkowo Oswald Arno Hindemith, redaktorem zaś Józef Radwan – od 1899 r. również wydawca pisma. Od lat 30. XX wieku redakcję i druk prowadzili synowie Józefa – Józef (junior) i Antoni. Przez wiele lat była jednym z głównych wydawnictw prowincjonalnych, ale w latach 30. XX wieku, przekształcając się w mutację warszawskiego „Kurierza Polskiego”, straciła swoją pozycję<sup>8</sup>. „Gazeta” utrzymywała się głównie z prenumeraty, ale też w dużej mierze z opłat za ogłoszenia i reklamy (ostatnia strona wypełniona była tego typu komunikatami).

Redakcja „Gazety Kaliskiej”, zwłaszcza do wybuchu I wojny światowej, szczególnie dbała o stałe poszerzanie grona współpracowników, rekrutując ich nie tylko spośród uznanych przedstawicieli świata literackiego i aktywnych członków społeczności miasta (m.in. Stefan Giller, Maria Szumska (Dąbrowska), Zofia Kęczkowska, Adam Chodyński, Emilia Bohowiczowa, Melania i Alfons Parczewscy, Felicja Łączkowska). Starano się pozyskiwać korespondentów z regionu – ziemian, przedstawicieli duchowieństwa, przemysłowców, nauczycieli, aby czytelnicy mieli dostęp do wiadomości z pozostałych miast guberni oraz innych krajów.

Zawartość pisma początkowo opierała się na strukturze sztywno narzuconej przez administrację rosyjską, obejmującej następujące rubryki: rozporządzenia rządowe, ogłoszenia władz administracyjnych, zmiany służbowe / wiadomości

---

<sup>6</sup> Danuta Wańka, *Kalisz i ziemia kaliska na łamach „Gazety Kaliskiej” w latach 1893-1914: bibliografia* (Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 1998); Tejże, „Zagadnienia księgoznawcze na łamach „Gazety Kaliskiej” w latach 1893-1914”, *Zeszyty Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk* 5 (1998): 30-51; Tejże, „Księgarnie i ich asortyment w świetle ogłoszeń w „Gazecie Kaliskiej” w latach 1893-1914”, *Rocznik Kaliski* 31 (2005): 25-39; Tejże, „Introligatorzy kalisy w świetle „Kaliszanina” i „Gazety Kaliskiej” (1870-1914)”, w: *Region i książka: szkice z dziejów książki regionalnej*, red. Elżbieta Steczek-Czerniawska, Ewa Andrysiak (Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2016), 227-235; Tejże, „Reklama książki na łamach „Gazety Kaliskiej” w latach 1893-1914”, w: *Książka, biblioteka, informacja – między podziałami a wspólnotą*, red. Jolanta Dzieniakowska (Kielce: Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, 2007), 205-214.

<sup>7</sup> Dokładną analizę czasopisma pod kątem historycznym i edytorskim, wraz z ogólnym opisem zawartości, znaleźć można w publikacji Danuty Wańki pt. *Kalisz i ziemia kaliska*, 7-22.

<sup>8</sup> Andrzej Notkowski, *Polska prasa prowincjonalna Drugiej Rzeczypospolitej (1918-1939)* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1982), 315.

o wypadkach na podstawie źródeł urzędowych / kronika miejscowa / terminy i sprawozdania z posiedzeń instytucji / wokandy sądowe / ceny zboża i innych produktów / recenzje oraz programy widowisk i koncertów / ogłoszenia prywatne. W późniejszym czasie rozszerzono program m.in. o dział informacyjno-anon-sowy gospodarczy, artykuły społeczno-ekonomiczne, kronikę bieżącą, dział, w którym drukowano utwory beletrystyczne, sprawozdania z ukazujących się nowości książkowych. Dodano też artykuły historyczne i dział korespondencyjny donoszący o wydarzeniach z różnych części guberni kaliskiej. Numery świąteczne, wypełnione artykułami autorów współpracujących z redakcją, posiadały szczegółowy dział informacyjny z adresami lekarzy, adwokatów, rejentów, inżynierów, geometrów, nauczycieli prywatnych, czy rzemieślników.

Większość rubryk prezentowanych na łamach czasopisma, niezależnie od ich funkcji, charakteryzuje jedna wspólna cecha – bogactwo nazwisk. Wśród nich były oczywiście nazwiska osób znanych, obywateli miasta, zasłużonych na polu kultury, edukacji, handlu, występujących w roli autorów, ale też bohaterów artykułów. Z racji swoich zasług osoby te, będące od wielu lat w polu zainteresowań historyków miasta, zostały dobrze rozpoznane i przedstawione w literaturze przedmiotu<sup>9</sup>, zostały też ujęte w bibliografii „Gazety Kaliskiej”<sup>10</sup>. Z powodu przyjętej przez Danutę Wańkę metodologii dział „Ludzie Kalisza i ziemi kaliskiej” obejmuje piśmiennictwo dotyczące poszczególnych osób związanych z Kaliszem i województwem, występujących na łamach pisma jako twórcy i/ lub podmiot artykułu. Dzięki ogromnemu wysiłkowi autorki otrzymaliśmy cenny materiał do badań biograficznych, który z powodzeniem już od 25 lat służy historykom i regionalistom.

Niemniej jednak, wspomniana bibliografia ze względów chociażby metodologicznych, nie mogła zarejestrować wszystkich pojawiających się w „Gazecie Kaliskiej” nazwisk, a takich z racji funkcji poszczególnych działów było

<sup>9</sup> Przede wszystkim seria „Kaliszanie” wydawana od 2010 r. przez Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Zob. też: Ewa Andrysiak, *Książka i ludzie książki w życiu i pracy Alfonsa Parczewskiego* (Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2005); Tejże, „Działalność Melanii Parczewskiej jako wzór aktywności kobiet na polu patriotycznym i społecznym”, *Zeszyty Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk* 19 (2019): 63-73; Daria J. Romblewska, „Felicyja Łączkowska (1860-1932): społeczniczka, działaczka na rzecz rozwoju oświatowego i kulturalnego Kalisza”, *Dziedzictwo Kulturowe Miasta Kalisza i Regionu Południowej Wielkopolski* 6 (2017): 105-114; Anna Tabaka, „Siostry: Maria Gałczyńska (1857-1930) i Emilia Bohowiczowa (1860-1954) jako animatorki życia kulturalnego i gospodarczego Kalisza na przełomie XIX i XX stulecia”, *Zeszyty Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk* 19 (2019): 103-123; Henryka Karolewska, „O prawdziwej dacie urodzenia Bronisława Szczepankiewicza”, *Bliżej Biblioteki: pismo bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej* 1 (2015): 10-12.

<sup>10</sup> Część trzecia bibliografii zatytułowana „Ludzie Kalisza i ziemi kaliskiej” składa się z dwóch wykazów: bibliografii przedmiotowej i podmiotowej. Zob. Danuta Wańska, *Kalisz i ziemia kaliska*, 149-213.

bardzo dużo. W wielu numerach drukowano informacje dotyczące zmian personalnych w diecezjach rzymskokatolickich (zob. Fot. 1), podawano opisy nabożeństw i wizyt duszpasterskich wymieniając najważniejszych przedstawicieli duchowieństwa (w nielicznych numerach wspomniano o duchownych wyznania ewangelickiego). W niemal każdym numerze, przy okazji sprawozdań z działalności stowarzyszeń, akcji dobroczynnych, zbiórek podawano wykazy członków lub osób wpłacających datki (zob. Fot. 2). Nie brakuje też wiadomości o wydarzeniach typu ślubu (zob. Fot. 3), pogrzeby, lub informujących o wypadkach ze skutkiem śmiertelnym, jakie miały miejsce na terenie Kalisza i okolic (zob. Fot. 4 i 5). Na podstawie urzędowych wykazów informowano o przeniesieniu urzędników, zmianie rangi ich służby, awansach, wreszcie śmierci (zob. Fot. 6). Na łamach periodyku dokumentowano posiedzenia i ich skład osobowy wielu kaliskich organizacji i stowarzyszeń (zob. Fot. 7). Jak już wspomniano, liczne ogłoszenia publikowane zwykle na ostatniej stronie, też dostarczały sporej dawki informacji osobowej – wiadomości o ofercie przedsiębiorstw, zmianie adresu, anonse zawiadamiające o chęci podjęcia pracy (zob. Fot. 8). Zdarzały się ponadto zapytania w kwestii znalezienia ewentualnych świadków przeciwnych ślubowi obywateli często pochodzących z innych zaborów<sup>11</sup>.

× **Zmiany w duchowieństwie.** W numerze 115 „Warszawskiego Dniownika” ogłoszono o następujących zmianach, zaszytych w duchowieństwie rzymsko-katolickim, w diecezji kujawsko-kaliskiej: mianowani: wikariusz par. Turek, ks. Aleksander Dąbrowski, administratorem par. Dąb-Szlacheckie, w pow. kaliskim; nowowysięceni alumni seminarjum wrocławskiego wikariuszami: Romuald Wyszomierski do par. Chocz, w pow. kaliskim, Józef Bromski do par. Warta, w pow. tureckim, Mikołaj Relkowski do par. Lisków, w pow. tureckim, Mieczysław Mikucki do par. Koźminek, w pow. kaliskim; administrator par. Mstów, w pow. częstochowskim, ks. Karol Korycki, administratorem par. Praszka, w pow. wie-

Fot. 1. Fragment notki informującej o zmianach w duchowieństwie

Źródło: „Gazeta Kaliska” 1895, nr 47, s. 1.

<sup>11</sup> Do osiągnięcia zamierzonego celu konieczne było wykorzystanie metody analizy zawartości prasy, badaniu skrupulatnie poddając wszystkie dostępne numery „Gazety Kaliskiej” z lat 1893-1897, czyli z pierwszych kilku lat wydawania pisma jako tygodnika. Dla sprawiedliwości należy tu nadmienić, że „Gazeta” zmieniła częstotliwość ukazywania się dopiero w październiku 1898 roku, ale rocznik ten nie jest dostępny dla badaczy ani w formie cyfrowej ani mikrofilmowej. Analizie zatem poddano numery ze wspomnianego okresu w wersji elektronicznej zdeponowane w zasobach biblioteki cyfrowej Polona (<http://polona.pl>) – „Gazeta Kaliska” 1893, nr 17-21, 23-64, 66-78; 1894, nr 1-87, 89-102; 1895, nr 1-36, 38-102; 1896, nr 1-102; 1897, nr 1-102.

---

## O F I A R Y.

---

Złożyli w ekspedycji Gazety, pp.: Teresa Troska na sale zajęć rs. 2, S. i M. Zachorowscy na gwiazdkę dla biednych dzieci z sal zajęć rs. 5; za chybione strzały na towarzyskiem zgramadzeniu w Noskowie, dla biednych podług uznania redakcji, pp.: K. B., W. W. T. rs. 8.

W miejsce powinszowań noworocznych złożyli w ekspedycji Gazety ofiary, pp.: Witold Romocki rs. 5 na sale zajęć, Lucjan Kiedrzyński rs. 3 na dom starców, Anna i Bolesław Miaskowscy rs. 2, S. Sikorski rejent rs. 2, po rs 1: S. Herbert-Heybowicz, Roman Mrozowski, Edward Żywanowski i J. Panek, Jan Fedeci rs. 2, Dr. Rüdiger rs. 2, Józef Poradowski rs. 2 na sale zajęć, Jan Niedomański, Oswald Hindemith, Zygmuntowie Zaborowscy, Józefowie Radwanowie po rs. 1.

W hotelu Berlińskim, pp.: Dr. Al. Hindemith, Dr. J. Merkel, A. Haberkant pastor i Krasnodębski po rs. 1.

W księgarni p. Szczepankiewicza: Romuald Kalicki z rodziną, Br. Szczepankiewicz, Bronisława Kwiecińska i Erazm Paszkiewicz.

Fot. 2. Ofiary

Źródło: „Gazeta Kaliska” 1896, nr 102, s. 3.

= **Ślub.** Dnia 28 z. m. w kościele parafialnym w Dalikowie odbył się obrzęd zaślubin p. Aleksandra Sokołowskiego, adwokata przysięgłego, syna Felicjana, radcy Dyrekcji Głównej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego i Józefy z Augustynowiczów, z panną Marją Szołowską, córką niezujących Antoniego, radcy Dyrekcji Szczegółowej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Piotrkowie i Tekli z Jarocińskich.

Fot. 3. Ślub

Źródło: „Gazeta Kaliska” 1896, nr 54, s. 2.

**= Zabójstwa.** Dnia 15 października na folwarku Krzewaty, w powiecie kolskim, niezamężna włościanka Józefa Przydecka, zakopała w ziemi swą nieprawnie urodzoną dziewczynkę; dnia 16 t. m. we wsi Czarotówku, w powiecie słupeckim, włościanin August Zydor, w kłótni z 40-letnim Kazimierzem Antoniakiem, zadał nożem ranę, od której tenże w cztery dni później umarł; dnia 22 t. m. w mieście Turku, zmarł 52-letni szynkarz Jan Pyl, od rany zadanej mu nożem w piersi.

Fot. 4. Zabójstwa

Źródło: „Gazeta Kaliska” 1893, nr 66, s. 2.

**= Śmierci wypadkowe w październiku:** dnia 7-go w posiadzie Burzeninie w powiecie sieradzkim, utonął w rzece Warcie 2-letni chłopczyk Feliks Wyrębski; dnia 15-go w m. Zduńskiej-Woli w powiecie sieradzkim, zmarła nagle 58-letnia żydówka Frajda Waskol; dnia 18-go we wsi Kiszewach, w powiecie konińskim, skrzydło wiatraka zabiło na miejscu 17-letniego Adama Grabowskiego; dnia 19-go we wsi Wilkowie w powiecie konińskim, zmarła nagle Marjana Szymańska; dnia 21-go w posiadzie Kazmierzu w powiecie słupeckim, skrzydło wiatraka zabiło 10-letniego chłopca Jana Winiarskiego; dnia 22-go we wsi Mchówku w powiecie kolskim, od ran zadanych przez stadnika zmarł nazajutrz Jan Minichowski; dnia 24-go we wsi Ogorzelczyku w powiecie konińskim, 4-letni Jan Radtke zmarł od oparzeń.

Fot. 5. Śmierci wypadkowe

Źródło: „Gazeta Kaliska” 1893, nr 66, s. 2.

× **Zmiany w służbie.** Najwyższym rozkazem w ministerjum spraw wewnętrznych, zaliczony został jako kancelista tureckiego biura powiatu, szlachcic Kriger.

Mianowani: Młodszy pomocnik referenta rządu gubernjalnego kaliskiego, niemający rangi Fibich — starszym pomocnikiem referenta tegoż rządu gubernjalnego.

Kancelista rządu gubernjalnego Sopow — młodszym pomocnikiem referenta tegoż rządu i zaliczony do składu biura powiatu sieradzkiego, niemający rangi Ancykowski — archiwistą biura powiatu sieradzkiego.

Przeniesieni: starszy pomocnik referenta rządu gubernjalnego kaliskiego, niemający rangi Radziwiński — na miejsce pomocnika referenta wydziału ubezpieczeń tegoż rządu.

Kancelista łączycyckiego zarządu powiatowego Laskowski, — kancelistą rządu gubernjalnego kaliskiego.

Kancelista magistratu m. Kalisza Stanisław Orzeł — w tymże charakterze do kasy gubernjalnej kaliskiej.

Fot. 6. Zmiany w służbie

Źródło: „Gazeta Kaliska” 1895, nr 28, s. 1.

= **Na posiedzeniu** komitetu kaliskiego towarzystwa muzycznego, do grona członków towarzystwa przyjęci zostali jako honorowi: Jan Gustowski, ks. Kasperkiewicz, Józef Heins, Gustaw Kühnel, Leon Kapałiński, Kazimierz Szcześniowski, Telesfor Koźuchowski, Róża Beatus, Wojciech Cybulski, Konstanty Bogatko; jako czynni: Marja Nowakiewicz, Marja Kieszczyńska, Helena Julien, Zofja Terlecka, Wiktorja Polaska, Kazimiera Turkiewicz, Zofja Moniuszko, Zofja Nowosielska, Stanisława Preibisz, Stefan Gutsche, Kazimierz Sadowski, Karol Schmidt, Oskar Neumann, Bolesław Tyc, Teodor Przykorski, Herman Landau, Kazimierz Sowiński, Władysław Wydrzyński, Bronisław Tyszka i Karol Schnejder.

Fot. 7. Posiedzenie komitetu kaliskiego Towarzystwa Muzycznego.

Źródło: „Gazeta Kaliska” 1894, nr 5, s. 1.



---

**OGŁOSZENIA.**

---

Zawiadamiam handlującą publiczność, że  
urządziłem w Kaliszu

**SKŁAD GŁÓWNY CUKRU**

w głowach i w kostkach,

pochodzącego z najcenniejszych fabryk kra-  
jowych i sprzedawać takowe będą po ce-  
nach fabrycznych franco Kalisz.

Osoby życzące wejść ze mną w bliższe  
porozumienie, zechcą zgłaszać się do mnie.

Kalisz, dnia 1 stycznia 1895 r.

2-8-2

**Rafał Sachs.**

Fot. 8. Przykład ogłoszenia.

Źródło: „Gazeta Kaliska” 1895, nr 3, s. 1.

Badania przeprowadzone wstępnie po dokonaniu przeglądu stanu wiedzy na temat zawartości „Gazety Kaliskiej”, skłoniły autorkę niniejszego artykułu do zastanowienia nad możliwością analizy całości materiału pod kątem informacji osobowej. Zasadne wydaje się pytanie, czy dla stworzenia pełniejszego obrazu ówczesnej społeczności Kalisza i jego okolic nie warto opracować bibliografii wszystkich nazwisk, jakie pojawiają się na stronach pisma. Zadanie to, chociaż ogromnie pracochłonne, z pewnością spotkałoby się z zainteresowaniem historyków Kalisza i miejscowości z nim sąsiadujących, ale też wszystkich osób poszukujących informacji o swoich przodkach.

Pojawia się jednakże od razu kilka zasadniczych pytań – czy do analizy brać pod uwagę tylko materiał czysto informacyjny, faktograficzny, rezygnując tym samym np. z fragmentów literatury pięknej przedrukowywanej z innych periodyków (ale uwzględniając nazwisko autora takiego tekstu), albo z ogłoszeń mieszczących się zwykle na ostatniej stronie? Zdaniem autorki każda część/rubryka pisma lokalnego, wraz z wszystkimi nazwiskami wspomnianymi na jej stronach, stanowi cenne źródło informacji osobowej; każda z rubryk może służyć jako podstawa do zgłębiania wiedzy na temat społeczeństwa miasta gubernialnego XIX i XX wieku. Podstawą do rozpoczęcia badań musiałoby być przyjęcie najbardziej racjonalnej struktury bibliografii, która z jednej strony porządkowałaby zgromadzony materiał, a z drugiej byłaby maksymalnie intuicyjna dla potencjal-

nego użytkownika w procesie wyszukiwawczym. Trzeba zdawać sobie sprawę z licznych wyzwań, jakie przed tym zadaniem stoją; jednym z nich jest chociażby rozwiązywanie inicjałów imion, w wielu przypadkach zapewne niemożliwe w realizacji. W prasie tego okresu często zdarzały się przeinaczenia i pomyłki w nazwiskach, co wymagałoby dodatkowego wysiłku w celu dokonania niezbędnych korekt. Równie istotną kwestią jest odgórne przyjęcie rozwiązania technicznego (w rozumieniu nośnika informacji), zwłaszcza jeśli bibliografia docelowo miałyby ambitnie gromadzić dane nie tylko z wszystkich roczników „Gazety Kaliskiej”, ale i innych periodyków kaliskich XIX i I połowy XX wieku.

„Gazeta Kaliska” przez dekady była jednym z najważniejszych źródeł informacji dla mieszkańców Kalisza i regionu, ukazując się jako dziennik przez większą część swego istnienia. Na jej łamach publikowano wiadomości różnego typu, zarówno bieżące, dotyczące aktualnych uwarunkowań gospodarczych, społecznych i politycznych, jak i materiały historyczne, opracowywane przez współpracujących z redakcją autorów. Powstałe na przestrzeni lat prace, cytowane na początku niniejszego artykułu – czerpiące z bogatej bazy faktograficznej „Gazety Kaliskiej”, potwierdzają, jak wiele periodyk o charakterze lokalnym jest w stanie wnieść do badań naukowych o różnorodnym charakterze. Z pewnością niejednokrotnie będziemy jeszcze świadkami wykorzystania zawartości tego czasopisma, a w mniemaniu autorki badania biograficzne prowadzące do opracowania bazy informacji osobowej na podstawie „Gazety” usprawniłyby te poczynania. Dodatkowym atutem byłoby uzupełnienie dotychczasowych badań w oparciu o zawartość czasopisma (głównie historycznych, bibliologicznych i z zakresu historii sztuki) o biograficzne, kładące nacisk na poznanie losów poszczególnych osób – mieszkańców Grodu nad Prosną i jego okolic. Na koniec warto wspomnieć, że wstępnie przeprowadzona analiza zawartości zaledwie jednego numeru tego periodyku (1893, nr 17, s. 1-4) wykazała 67 nazwisk, zgromadzonych głównie w obszernej rubryce „Wiadomości bieżące”<sup>12</sup> oraz ogłoszeniach. Wśród odnotowanych osób są te bliżej charakteryzowane przez historyków (np. Melania Parczewska), ale większość stanowią mniej znani obywatele i przedsiębiorcy miasta, lekarze, kupcy, księża i włościanie. Daje to pewne pojęcie o wartości faktograficznej samego periodyku, ponadto zachęca i motywuje do dalszych poszukiwań.

---

<sup>12</sup> Rubryka ta składała się z następujących działów: Kolej konna, Lutnia Warszawska, Osobiste, Samobójstwa, Sprzedaż majątku, Środowy koncert czesko-serbski gości, Wypadki śmierci, Z Konina, Zabójstwa.

## BIBLIOGRAFIA

### MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE

„Gazeta Kaliska” 1893, nr 17-21, 23-64, 66-78

„Gazeta Kaliska” 1894, nr 1-87, 89-102

„Gazeta Kaliska” 1895, nr 1-36, 38-102

„Gazeta Kaliska” 1896, nr 1-102

„Gazeta Kaliska” 1897, nr 1-102

### OPRACOWANIA

Andrysiak, Ewa, Walczak, Krzysztof, Wańka, Danuta. 2003. *Druki kaliskie XIX i I połowy XX w. (1800-1945): bibliografia*. Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.

*Bibliografia historii Kalisza*, t. 1, pod red. Ewy Andrysiak. Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2002.

Walczak, Krzysztof. 2005. *Czasopisma kaliskie XIX i początków XX w.: studium bibliologiczne*. Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.

Wańka, Danuta. 1998. *Kalisz i ziemia kaliska na łamach „Gazety Kaliskiej” w latach 1893-1914*. Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.

## ŁUDZIE NA ŁAMACH „GAZETY KALISKIEJ” – PRZYCZYNEK DO BADAŃ BIOGRAFICZNYCH KALISZA I REGIONU

### STRESZCZENIE

Czasopisma lokalne w XIX wieku odgrywały znaczącą rolę informacyjną w społeczności, publikując na swoich łamach wiadomości ważne dla mieszkańców danego miasta i regionu, a jednocześnie przybliżając swoją publiczność do „wielkiego świata” informując o wybranych wydarzeniach z wielu państw. Zrozumiałe zatem, że w ramach różnorodnych, ale zazwyczaj stałych rubryk, pojawiało się wiele nazwisk – osób zarówno zasłużonych na wielu polach dla Kalisza, jak i tych nieznanymi szerszemu gronu – bohaterów zaledwie jednej wzmianki. Celem niniejszego artykułu jest zwrócenie uwagi na wartość, jaką ze sobą niesie analiza zawartości czasopisma lokalnego pod kątem informacji osobowej oraz rolę, jaką wykaz wszystkich nazwisk opublikowanych na łamach pisma przełomu XIX i XX wieku może odgrywać w badaniach historycznych.

### SŁOWA KLUCZOWE

biografistyka, Kalisz, czasopisma lokalne, „Gazeta Kaliska”, XIX wiek

PEOPLE ON THE PAGES OF “GAZETA KALISKA” – A CONTRIBUTION  
TO THE BIOGRAPHICAL RESEARCH ON KALISZ AND THE REGION

ABSTRACT

Local magazines in the 19th century played a significant informative role in the community, publishing news important for the inhabitants of a given city and region, and at the same time bringing their audience closer to the “big world” by informing about selected events from many countries. Therefore, it is understandable that within the diverse, but usually constant columns, many names appeared – people both distinguished in many fields for Kalisz, as well as those unknown to a wider group – actors of just one mention. The aim of this article is to draw attention to the value of analyzing the content of a local magazine in terms of personal information and the role that the list of all names published in the magazine at the turn of 19th and 20th century can play in a historical research.

KEYWORDS

biographical studies, Kalisz, local periodicals, “Gazeta Kaliska”, 19th century